

UHARICA.

Bajka o življenju. Spisal J. Jošt.

I.

Visoko v gorah je živela uharica. Temno, pedenj globoko duplo je njen dom, ozek, da se komaj splazi z mehkim kožuhom skoz odprtino. Stene so že zglažene in se svetijo kakor namazane z mastjo, očrnele in okamnele, na pragu se poznajo praske sovinih krempljev. Pest prhljadine je ostalo na dnu; tam čepi uharica, sama, mirna kakor kamen, tiha, lena. Počnila je, sedla na prhljadinu in se naslonila na temno steno. Zdi se mi, da premišljuje, koliko je že staro njeno stanovanje. Našla ga je nekoč in to je bilo tako:

Pred davnim časom — kdaj ravno, tega se ni mogla spominjati — je živela onstran hriba, v razklopotanem žlamboru, da je močil dež njo in njeno tovarišico. Zakaj takrat ona ni bila sama, ampak je imela lepo družico svileni mehkega perja, s krasnim vencem okrog zlatih oči. In kako je znala leteti! Komaj se je videlo, da zgiblje peroti, tako je plavala v zraku, v daljo kakor misel neslišno, varno in bliskovito.

Ali nekoč se ni več vrnila v razpokli žlambor. Razentega se je isti hip vsulo noter pest prsti. Osamljena uharica je preplašeno sfrfala iz luknje. Pod njo se je zveral paglavec in zaploskal z zlobnima rokama.

Kam zdaj? Tu jo je zadela nesreča in jo je našla dolgo prsta roka bosega smrkolina.

Razžalostila se je in se od tistega trenutka ni mogla več razvedriti; zato ni marala nič več v ono dolino. Spomnila se je, da je videla nekje votlo drevo. Nekam nesigurno — ker jo je obiskala nesreča — je preplavala znani grič in bistre oči so zagledale v mraku precej veliko duplino.

Pokuka vanjo. Prestrašen zakriči pisani detel in se zakadi v uharico, da se je opotekla. Revez je že mislil, da je njegova zadnja ura, ko je zagledal in začutil nad glavo strašno sovražnico — in komaj se je skril v mračnem hrastovju. Ni si upal več nazaj.

Tako se je sova stalno nastanila v duplu.

A ni mogla pozabiti svoje nesreče. Dan je potekal za dnevom, drug enak drugemu, dolg in samotni kakor vsa okolica — strašno puščobna, ko se bliža jesen. In onega dne je pomislila, zakaj se ni vrnila družica. Žalostno je poginila od starosti — znabiti. Morda jo je ubil človek? Ha — človek! Roparice so jo ubile, ujede? Ptice!

V Malih dolih, kamor še ni segel strel, je ni nič motilo — tupatam vran, če jo je našel ob zori čepeti na pragu. Drugega ni bilo. No, včasih je začula, kako nekaj razbija po hrastu, parkrat zamahne, preneha in začivka — pa zopet zabrni desetkrat. Jezilo jo je, če se je žolna le igrala, ker daje hrast tako lep glas, in je brnelo celo uro po deblu. Priplezala je celo do luknje in radovedno pokukala noter. Ali v smrtnem strahu je zacikala in odpivkala po globeli! — Pa se je kdaj izpozabil brglez in skočil pred duri; izpozabila se je senica in jo obiskala, ko je sanjala najlepše sanje: ni mnogo manjkalo, da je ni odnesla za kosilo.

Redki so bili njeni obiskovalci; zato jih je tembolj sovražila, če so jo motili nevažljivi in nepoklicani, in jih je preganjala. Črtila jih je, ker so jo včasih izvabili vun — a ona ni mogla trpeti svetlobe. Nad vse ljub ji je bil mrak, tema, popolna tmina — ko komaj dremlje na nebu kosček lune, ko zvezde kar ne morejo svetiti, temveč le pojemajo in ugašajo. Takrat je vse mrtvo. Zakaj zvezde se krešejo kakor mrtvaške sveče, ko je umrlo vse stvarstvo. Takrat ni glasu! Le uharica oživi in presunljivo zaskovika!

„Tevjem —!“

Enkrat, dvakrat zamiži za hip, da se razgleda po Malih dolih, zazeha in še enkrat pomežikne, da razloči vsako pero — tja do zadnjega hrama zapuščenih vinskih goric. Komaj da se čuje, kako je ščinkovec leno predjal odrevenelo nogo — že ga je zmanjkalo v nenasitnem grlu! Čemu pa pride sedet tako blizu? Mar svet ni velik in prostran?

Komaj pritajeno zašušti osamljen list, napol prestopi mlada miška — nič drugega! — da ubeži žarkemu očesu in krivemu kljunu. Tenko pripoje med vejami lačen komar, da ga pohlasta goli netopir, čim zavije okoli debla — zopet je za minuto tišina, hujša ko prej, samota, pogubnejša nego doslej. Zakaj v samotni preti malim, drobnim pevkam smrt; v samotni jih išče zlatorumeno oko, da se maščuje za petje, ki je podnevi tolikrat trkalo na gladke hrastove podboje.

Kaj menite, da malodolski ptički poznajo svojega sovražnika?

Uharici ni bilo žal po onem žlamboru — sedanjí stan je kakor njej umerjen, in ta globel je

vsa drugačna. Ko se je tod prvič razlegel smrtni „tevjêm“, je začivkalo nebroj pernatih pevcev, nebroj drobnih kril je splahutalo v grmovje — za hip! takoj nato so se vsuli za sovragom in ga suvali v mehko perje. Oj ti nevljudni sosedje!

Po očeh jo je tedaj zaščenela svetloba, ker je bil dan! In preklicani sosedje so jo našli, ko je dremala na okleščenem vrhu in zadremala zoro. Zato jo je bodlo v oči, ko so jo zdramili. Vse-povsod je taka svetloba, žgoča in moreča — kdo more živeti tako? V njen dom ne posije jasen žarek, v njem je noč prej in pozneje. Uharica bi umrla, da mora za vedno živeti v dnevu. Rojena je za noč, ustvarjena za temo — za smrt! Da! Zakaj kar je živega, to ona sovraži! Vsem drobnim stvarcam, ki trepečejo po skritih gnezdih — vsem je ona v pogibel. Pred njo je strah, za njo trepet in plašen vrišč —

Smrtna ptica! Zato jo vse preganja — ves dan bi ne imela miru, a ponoči povrača ona. Z nikomer ne živi v slogi in zastopnosti. Ljudje se križajo pred njo: otroci se jočejo, matere se bojé smrti — starci se nadajajo konca.

Kako more strah roditi tolažbo in mir? Kako naj smrt rodi življenje in veselje?

Uharica — ti si strah nevednih in nerazsodnih! Zakaj ne moreš živeti v miru? Zakaj te vse mrzi? Ti si edina izmed ptic, ki si prokleta, ker si porojena v temi. In ne v temi, ampak v luči je rešitev, življenje in sreča.

Ti si kakor smrt, ki kolje najrajši v mraku, kadar je umrlo solnce, dobrotni poslanec iz neba —

Zakaj ne moreš uživati miru? Poslanka smrti — kdaj se je rodilo v temi drugo nego smrt in pogubljenje?

II.

Sunkoma se je vzpela na prag.

Nekje se je premaknilo rahlo šelesteče listje, pod hramom je zacirikal skalni jereb in je ropotaje zgrmel po globeli. Plahutanje perotnic je zamrlo v šumenju hudournika, kamen se je zavalil po temni strugi, dokler se ni onemogel zgrudil v tolmun —

Kakor da se je dvignil glas iz večnosti, predramil vse stvarstvo od vzhoda do zahoda in umrl v nemiru —

Uharico je zaščegetalo okrog očesa. Vzdignila je nogo in nagnila glavo, zamižala je z levim očesom in se popraskala po belem vencu, pa se zopet umirila. Napela je čopasta ušesa in poslušnila —

Še stoka po kotlini hudournik, odnekod je prišel pritajen vzdih —

Nakrat je sova pozabila na vse to in Male doli so hipoma čudovito oživele. Stotisočeri „čri-čri“ so tenko zapeli od brega do brega, od hrama do hrama — iz gorice v gorico. Tega še ona ni začutila dozdej nikoli. Zašumelo ji je v ušesih, da je zazehala, stresla z glavo in pogledala nizdol in se ozrla navzgor. In stotisočere svetle pikice so se zaiskrile kroginkrog, kakor da hoče svet zagoreti v neizmernem plamenu.

Še enkrat je zasukala glavo, da je zapazila jasno oblo. Malce jo je zaskalelo v očeh, da je trenila z njimi, in se še ozrla proti svetli luči, ki je plavala visoko, obdana z lahnim, sijajnim pajčolanom leska in bleska.

Kakor da v globeli ni več noči, tako se je nenadoma razsvetlila! Kakor da v globeli ni vse mirno in mrtvo, tako je oživila — in stotisočeri drobni klici so poleteli od brega do brega.

Neznano življenje je završalo od klanca do klanca, kjer je sicer kraljeval mir, ki je zamoril poslednje onemogle glasove šentomaškega zvončka. V dolini je vstal nepoznan vrisk in hitel po globeli, nad Sv. Tomažem se je čarobno zaiskrila jasna lučka in izginila na horizontu — nenaden pojav nebesnega gibanja. Ozračje je, kot bi trenil, zadrhtelo. Pritajeni, zadušeni, komaj slišni glasovi so prepregli temo; pojavilo se je življenje, ki ga ne razvozlja časno bitje, stvar; noben duh ga ne zapopade, ne izrazi ga nobena beseda.

Poslušajte! Nepojmljive melodije — kaj drugega nego melodije! — so se zbudile, kjer ni nihče pričakoval, in so prodrle neizmerno obzorje. In zopet in zopet so vstajale odnekod, rahle in enolične, da pričajo o skrivnostih in časih svetovja.

Nad sovo nešteti „čri-čri“, spodaj po grapi vzdihujoče vršanje, tuintam neumljiv krik.

Uharica je razpela široka krila in komaj slišno splahutala po kotlini. Pogledala je podse, štela in prebirala vejo za vejo, deblo za debлом — in prav nič se ni genilo, kot da je najmanjša pevka občutila, da se rahlo trese zrak okrog smrtné sovražnice. In to je čul najdrobnejši kraljiček, da so drsele nad njim perotnice. Zbudilo ga je preplašeno čivkanje — uharica je med vejami zasačila strnada.

Obupno je viknil, ko se je zavedel v kljukastem kljunu. Komaj je dobil sape, da je zaklical na pomoč — že je znal, da ne uide neusmiljenemu ptiču.

Zakaj me preganjaš? bi bil rad glasno vprašal, a je le šepnil.

Molči lepo! ga je potolažila sova. Zakaj preganjaš ti mene podnevi? Če le moreš, mi izpulíš

pero. Mar si pozabil, da ste me ondan oključali stari in mladi, mali in veliki, ko ste me našli v grapi? Kaj cepetaš? —

Moja družica bo umrla žalosti — saj ti je že zdaj komaj ubegla —

Sedla je na okleščen hrast in spravila otrplega strnada.

Takrat, ko še ni bila sama, je bilo vendar drugače. Tedaj je imela po dva mladiča, lepa, z belim puhom, debelimi očmi. Venomer sta bila lačna. Koliko sta pogoltnila dannadan, to so vedeli in čutili vsi sosede po drevju in v zemlji. A to je bilo davno in kdove, kje so zdaj vsi ti mladiči! Žive za kakim bregom, kamor ne stopi človek in ne zaide solnce.

Popravila si je zmršeni kožuh in hušnila nad vrhovi, tik nad vejami, da se je malone zadevala obnje. Približno je že vedela, koliko stokrat zamahne, da pride iz Malih dol na plan, v nove doline in griče.

Nalahko je mahala s perotmi, za cel meter se je pognala naprej. Na levo in desno je obračala glavo, da ji ne uide noben mig, noben skriti glasek. Neverjetno naglo so izginjala drevesa pod njo, na levi in desni gorice.

Žalostno je skoviknila, ko je zazrla spečo vas Jankovo. Zaplavala je kakor pero v polnočni mrak. „Uhu-ú!“

Bajtar Hlačnik se je pokrižal v neznanskem strahu, čuvši smrtni krik. Zbudila ga je vest, ko je pomislil na svojo revščino in na sosedovo bogastvo, pozabil je, da se vrača od bolnika.

„Bog se usmili! Še opolnoči nimam miru in pokoja!“ Obrnil se je in pospešil korake skozi dremajočo vas.

„— Sosed — hm! Naj cvetejo cekini pod Šentomažem! Naj jih vzame sam šentej! Naj jih nese —!“

Na pragu se je ozrl, moral se je ozreti — nevidna sila ga je ustavila. Tako je videl, kako je smuknil nad glavo usodni ptič! — „Nič dobrega ne bo! Prokleta zalega!“

Zaloputnil je vrata.

Pokril se je čez glavo, da ni videl, kako bega mesečina po mokrih ilovnatih tleh. Tisto noč Hlačnik ni več mislil, kako bi šel po svetu, ni preudarjal o tem in ni se odločil —

Nihče, noben človek, dober ali zloben, nedolžen ali grešen, bi ga ne poklical po imenu.

„Hlačnik! Kam tako zgodaj? Roso nabirat?“

Navsezgodaj bi šel, ko še vse spi — makari opolnoči. Ali koncem vasi bi ga poklical smrtni ptič — tedaj bi se zavedel in pokrižal, da ga ne sreča nezgoda že ob zori.

Sam Bog ve, zakaj ne more čez Šentomaž, da pogleda naokrog po širni ravnini, kje je prijetneje in lepše. Znabiti bi našel vsaj enega so-trpina, kjerkoli.

Zakaj ne more vzeti palice, zakleniti koče in vreči ključa čez nizko streho, da ga nihče ne najde in ne odklene duri, ki skrivajo toliko uboštva. Bogme — in nič bi ga ne zeblo v hladni noči, ko bi stopal po blatni Jankovi, po vseh lužah in mlakah, kjer se še psu zagreza! — Daleč naokoli ni bilo takega bajtarja; a on ni tožil, ampak mirno je živel za vasjo, nikomur ni delal krivice —

Železnikarjeva vrata so zaškripala in širokohladni godec je zaspano stopil na prag. Toliko da je skoz meglene oči uzrl nad kozolcem sovo, ga je zazeblo v podplate. Zamizal je, da ne vidi strahu, ki kroži nad vasjo. Zakašljal je, da pregluši pošastni klic, ki mora zdajzdaj jekniti krog ogla —

Pri Pekšaku je s smrtjo rinjal mali Miheljaček, žalost je dušila celò smrdečo svetilko.

„Tevjem — tevjem!“

Tisto minuto je zastokal, se je zgenil Miheljaček in babe so strahu pogledale nanj. „Nič prida ne bo! Nekdo bo umrl!“ si je mislil nevedni Pekšak. „Fanta tare!“

Nad hišo sta se srečala sova in netopir.

„Fanta tare!“ je hripavo povzel Pekšak, „po njem bo!“

„Sveti križ božji!“ je zatarnala Pekšica.

„Sam Bog nam pomagaj!“ je vzdihnila vela Hlačnica.

„Sam Bog večni pomagaj in sveta Barba! Hlačnica, kaj porečeš? Še veš za kako sredstvo, da odpravimo trenje? Pomisli!“

In Hlačnica se je res za čas zamislila.

„Znabiti! — Včasih so rekli, da pomaga to-le. Nekdo, ki je še nedolžen, mora nesti otrokovo srajco za vas, daleč za vas. Tam jo mora prijeti spodaj in jo pretrgati na obe plati naenkrat. Pa vstran mora gledati, da, in srajco mora potlej zavreči. Pa nedolžen mora biti —“

„Nedolžen? Hm — kdo?“ — „I, veš, kak otrok!“

„Otrok? Pa novo srajco? Kako pa naj jo otrok pretrga?“

„Božja volja, Pekšica!“ — „Poskusimo?“ — „Hm!“

Oblekle so Miheljačka v novo srajco — no, on se je zbudil in spravil vso hišo pokonci. Babnice so ga zaman tešile s praznimi obljubami.

Poklicale so dvanajstletnega Ajnža — „saj je fant še nedolžen, čeprav je včasih poreden!“ Dale

so mu srajco in Miheljačku nateknile staro, da je revež onemoglo vekal.

Ajnž je vzel srajco in stopil na prag, pa pogledal po vasi, tja do šentomaške šume, temne in skrivnostne.

„Ko me je pa strah!“ je zjavkal Ajnž uporno in se obrnil. „Ne grem!“

„Ti predrta koža!“ — „Je pač otrok!“

„Ej, čuj, pa si ti to že kdaj poskusila, Zefa?“

„Veš, ne še! Meni so otroci kar tako pomrli!“

„Bog se usmili! Ajnž —!“

„Kaj boste, babe! Kaj bo tak pajek — Hlačnica naj nese!“ se je bridko pošalil Pekšak, ki je že videl Miheljačka pod šentomažem.

„Si pač bik!“ se je razljutila užaljena žena. „Ti boš kriv, če otrok umre! Grešnik nespokorjeni! Saj rečem — Ajnž!“ —

„Ne grem —!“ — „Zefa, greš ti z njim?“

Molčale so vse — nobena se ni upala. Tako so naredile križ in zadremale ob zibelki. Niso videle, kako je smrtni sel dvakrat obkrožil Jankovo od Železnikarja do Pekšaka. Dvakrat je uharica obkrožila Jankovo, dvakrat je zaklicala grešnikom opomin — vsa vas se je zgenila v težki vesti, razen ene same duše, ene drobne stvarce, ki je drgetala v vegasti zibelki, pokrita z umazanimi cunjami. Ženska je zaduhala oljko in pomolila očenaš — po kotih si ni upala obrniti pogleda, tam se je plazila tema. In iz teme so gledale zlobne oči, zlatorumene in velike, obdane s svetlim vencem — zato se je bala tja ozreti.

Vse svislj je natanko pregledala uharica in sedla na staro tepko. Čudno! Maček ne zamijavka, pes ne zalaja, vrata ne zastočejo in zemlja se ne gane! In tu ni onih tisočerihih tenkih klicev, ki čričkajo v Malih dolih, kjer ne plakajo Miheljački in se ne kremžijo Ajnži. Mirno je ozračje in ni čuti nerazumljivega valovanja — in vzdihov iz globine.

Pač! Za grmom se je zavedel muren, v koruzi je jela postrgavati kobilica z novo močjo. Nekje je zaropotalo in takoj utihnilo — znabiti si je oddahnil steber in si popravil breme; v luži je čofnilo, v mlaki je skočilo, čuden duh se je stisnil skozi veje in okužil zrak — vse je sicer mrtvo.

Kakor kamen je sedela uharica za deblom in čakala, da se kaj zgane, zacvili, prestopi.

In se je! Tam pod brazdo za kozolcem se je zgenilo.

Uharica se je bliskoma nagnila naprej, se pognala z nogama z veje in stegnila perotnice — ena sekunda! in vrnila se je. To se je zgodilo parkrat — ona je molčala in nič je ni motilo.

Preko dobrane je prhotal netopir; nekdo je zavriskal, dete je zajokalo — tedaj je zapel petelin!

Sova je odjadrala nad strehami, se ozrla v blede okna, brleča in pojemajoča, in odhitela v šentomaški les. Ročno je skakala od veje do veje, iz krošnje v krošnjo — nikjer ni življenja, ni glasu in šuštenja. Zaukala je, da se je zbudil šentomaški zvonček in zacingljal po hribu nizdol, in se je potuhnila v stare rogovile.

III.

Kakšen je bil dan!

Brez strahu in skrbno je priplezal po bukvi brglez, potaknil radovedni nos v vsako špranjo, udaril tupatam enkrat, dvakrat pod lišaj in prav za zabavo je udaril tja po grči. — Tako je došel do rogovil in uzrl sovo. Malo da jo je zazrl, je zavpil glasno in je pobegnil. Še nikoli ni tako blizu videl sove, nikoli še ni bil nesreči tako blizu, nego tisto jutro. Zato je na vse grlo zavpil, naj se vsi krilatci skrijejo strašnemu sovražniku; zato je plesal gorindol med vrhovjem in klical na pomoč.

Uharica se je malomarno ogledala.

Namah je zaživel gozd, na vseh koncih se je oglasilo drobno crlikanje; kot bi mignil, je povsod zaprhutalo. Tako so se zbrali ptiči, da je vse drugo utihnilo in se razlegnilo le kričanje in vrišč, pretresljiv in plah, a silen in preteč; tako se je zbrala vojska, da se brani in mašuje — zakaj dan je in podnevi se ni bati smrti in nesreče.

Vse se je steklo, zaspano še in preplašeno navsezgodaj.

Še enkrat se je uharica ozrla po preganjalcih; tedaj je zakrakala vrana, ena, dve — nebroj. Zakrožile so nad bukovje, nemirne in sovražne, divje in razkačene.

Sova je zletela za korak in vrane so besno zakričale — ena se je zakadila od daleč za njo, in vsa drobna perjat se je strahoma razpršila.

Davno sovraštvo je zakipelo in se je dvignilo.

Mogočen polet — in ona je z rosnimi perotmi švignila čez dobrovo. Zopet in zopet jo je butnila srdita kavka in ji zmešala vzlet, mah na mah jo je suvala črna jata, da ugonobi kletu sovražnico.

Zaščenele so jo oči in zbolele so jo silne svetlobe, ko je krenila proti Jankovi, da se reši smrti. Še jo je enkrat sunilo sredi zapuščene loke in zmagoslavno se je razletela črna tolpa.

Na njivici je delal Hlačnik, sam kakor breza v borovju. Enkrat na dan se je ozrl kvišku, zju-

traj, ko je vstal in se ogledal po solncu; vstal je desetkrat bolj truden in zaspan, nego je snoči legel, danes bolj nesrečen ko včera, ko ondan — skratka že jutri bolj pobit ko danes.

Na razorani dlani je lahko bral usodo svojih dni, napisano neverjetno natančno in razločno: noben grešnik ne očrta svojega življenja s takimi kratkimi potezami. Od prve ure mu je ostal le prisiljen nasmeh, ki ga ni zapustil na vseh potih in ni zbežal poleti, ne pozimi. Sam Bog ve, kje ga je srečala nezgoda in se ga oprijela kakor mokra srajca: bolj ko jo trga raz sebe, bolj se ga drži. Gotovo se ga je oprijela v oni uri, ko je po čudoviti milosti videl pred seboj vso žalostno prihodnost do tistega časa, da se za vedno neha njegova pot. In niti slutil, niti čutil ni, kako ga zemlja vedno bolj vleče nase, zmerom močnejše, vedno huje. Nekdaj je lahko poskočil seženj visoko — in znabiti bi bil mogel preskočiti nizko bajto, da se ni bal očeta, ki bi ga za to zlobnost naklestil. To je bilo tedaj, ko mu še ni bilo usojeno spoznati, odkod in kam. Takrat je vedel le, da je nekaj, kar modro vlada in vodi poslednjega črvička — tudi jankovskega paglavca: tako je pravila mati Hlačnica. — Siromak zdaj ni čutil, kako je zemlja čudno privlačna, da ga vsak dan bolj izkuša pritegniti nase. In nihče mu ni povedal, da je njegov obraz že tako zagorel, kakor tista ilovka, ki je je bilo le pedenj njegove in je bila tako neusmiljeno skopa. Udaril jo je, kolikor je dopuščala mala motika — komaj je prevalil grudo, par bornih krompirjev, debelih za oreh. Sklonil se je, da pobere sad, ki ga je grudi tako rekoč ukradel. Zakaj če jo je obdelaval ves božji dan, mu ni darovala drobtinice več, rajši še menj. Zato je iznova zamahnil in nekaj je hrestnilo. Mehanično je pobral kamen in ga zalučal pod kap — „čez sedem let pride vse prav“.

Ali siromak pravzaprav ni vedel, kako neploden je njegov trud. Le to je znal, da se ga drži revščina kakor mokra srajca.

Po vasi je prikrevala žena.

„Tako sem zdelana kakor komar o Svečnici,“ je dejala napol veselo. „Kmalu bi ne vedela, sem li jaz bolna ali Miheljaček! Dédej! Čuješ?“

„Ej — molči!“ je zagodrnjal Hlačnik, „in pomolzi kozo; jaz se ne bom mudil z njo, za teboj pa tudi ni znala priti!“

Hlačnica je požrla besede in odpehnila pijane duri.

To se je dogodilo tedaj, ko je uharica priletela nad vas. Odnekod je prifrčal kamen, izpod svisli je zažvižgal kleščevец in lopnil v sosedov kozolec, paglavci so zakričali, zavpili in tlesnili

z rokami, da so vsi vrabci zgrmeli v gosto seč. Kokoši so odrevenele in zakokodakale, pa stekle namah za vogal; pes je zabevskal nad sitnim beračem in na polju so se začudeno ozrli vsi delavci, leni in marljivi. Skoz okno je pokukala skuštrana glava in pri Pekšaku se je komaj vidno kadilo — povsod drugod je že bil zamrl jutranji ogenj. Kovač Fronc besno udari in prav brez potrebe potrkava po nakovalu — sova je videla, da se je zgenila vsa širna dolina povprek in podolgem.

Bil je dan, čigar velikost ne pojmi neverno srce, neizvoljeno in nepovabljeno. Čudo: vse se je zmezilo, ko je poletela sova nad strehami, mračna in sovražna; vse se je okrenilo pred njo, a nikjer ni bilo več strahu kakor snoči, temveč le sovrašтво od kože do kože.

Koliko se je pojavilo ljudi! A vsi obrazi so resni, bolj žalostni nego razposajeno veseli, in vsi so slutili, samo slutili so — in to je bilo dovolj — da je dan velik, večji nego praznik. Sto in sto rok se je stegnilo, da doseže blagoslov in srečo, mir in tolažbo. Stare so bile nekatere roke, trde in odrevenele, hrapave, da se nanje obes cent svile; prsti so se komaj zgibali, ali skrivna moč jih je sklepala in razklepala, da ne zamudijo plodnega dne.

Tako se je vršilo delo, sebično ali nesebično — podnevi ni toliko strasti kakor ponoči. V nesrečni noči se zbudijo in vstanejo, kar jih je kdaj rodila človeška misel. Takrat se jim zastonj ustavlja srce, ker ne more umeti, odkod so se prikradle: temno je po kotih in kakor da je sedlo za duri nepoznano bitje, zlatorumene oči, žareče in nepremične, a vendar govoreče in vabljive. S svetlim vencem so obdane in med njimi glej! kljukast kljun, za njimi dvoje čudnih čopov, mračno perje, grdi kremplji: sam satan, ki preži na ubogo dušo! Ali glej! kaj to ni sam grdi vrag? Tako je naenkrat prijazen, prikupljiv — nič več ga ni treba poditi iz hiše.

In s tem se je porodila strast: ne v jasnem dnevu, ko sije solnce neizrečeno blagodejno in oživljajoče, ko je povsod veselje in vrvenje, ampak v mirnih nočeh, kadar se je menda samo peklo otvorilo, da z nevidnimi mrežami ujame blodno dušo, ki je za migljaj stopila z večne poti odrešenja.

Kdaj se je ponoči zgodilo kaj dobrega?

V čudnem strahu so se v temi vsi ozrli za neznanim ptičem, in še podnevi so zavpili, da preprijejo to, kar se je zbudilo nekje v prsih.

Zakaj pač si taka, ti ptica velikih oči, iskrih kakor dobrotno solnce in sanjavih kakor iztočna

bajka? Menda te je proklet pravičnik, da se skrivaš čaroviti luči in tavaš okrog domov tedaj, ko se je zaprlo nedolžno oko in se odklenilo nebroj strasti. Takrat živiš ti, ko hudobne oči vidijo skoz deset sten in se stegne zlobna roka skoz ključavnično luknjo — v takih urah, ko se dogajajo zločini. — V opravičenem strahu se te boji vsakdo, ki zna, da živiš v temini, ki je zapisana menda zlodeju. Blagoslovljeni zvon molči — mrtvi se vračajo, da zadostijo za pozemsko zlo.

Ali niti podnevi ni mirno srce, ker je bolj dovzetno za slabo nego za dobro; vendar je le pod solncem mir in blaženost.

„Fant, béži, da ti sova ne izkljuje oči!“

Vidite! Starka je vzkliknila boječe in nevedno, da ne nastane kje nesreča in nezgoda. Vzkliknil je človek, ki se ni potrudil nikoli, da oplemeniti svoje srce z ljubeznijo, ki zamori sleherno strast in slednje sovraštvo. Kako bi mogel sicer mrziti stvar, ki mu ni pogubila ne brata, ne očeta?

In vendar tudi pod svetlim solncem ni razkošnega in brezmejnega veselja. Z jutranjo zarjo so vstale neštete skrbi in prevevajo bogatina in berača, carja in tesarja.

Zato je vsa vas resna, skoro žalostna in otožna. En sam človek je vesel, ker je menda prišel na svet v oni srečni minuti, ko se ni zgodil nikjer greh in se ni pojavila ne ena strast. To je bil godec Železnikar, ki je najbrž že s seboj na zemljo prinesel svoj bas. Gotovo ga je poslala pravičnost zato, da včasih na pozna leta razvedri sosedo Hlačnico, ki ima nos in brado že približno skupaj — kadar se bosta ta dva doteknila drug drugega, tedaj bo menda Hlačnice poslednja ura. Godec Železnikar je užival vso srečo in sladkost svojega stanu in ni čutil moreče skrbi za svoj dom. Sam ni znal, kako: ozrl se je naokrog in že je bilo polje izorano, trenil je enkrat z dolgimi trepalnicami — in brazde so se obsejale same, same so zaklile in ozelenele, dozorele so, komaj se je parkrat pomladilo rosno jutro. Prestopil je in zažvižgal, in vse je bilo pospravljeno, kakor da je delalo sto rok in je neumorno hitelo sto nog.

Menda je bila njegova mati srečna zvezda in njegov kum zadovoljni smeh. Ali pa ga je osvetlila mladih src ljubezen, ki jo je že tolikokrat videl na sijajnih svatbah. Znabiti.

On sam se v Jankovi ni zmenil za tučo in boleost, ker je bil vedrega srca in je gotovo poddedoval od očeta dobrovoljnost, po materi miroljubje in zadovoljnost. Le snoči se mu je zdelo, da ne sme pogledati ptiča, ki je prišel v vas, kdove čemu in odkod; nihče mu ni pokazal poti.

Ali Male doli so tisti dan oživele povprek in podolgem. Ponoči ni v njih toliko gibanja, nikoli še ni bilo v njih toliko življenja, nobeno jesen in nobeno pomlad. — Zakaj ni v njih vsak dan tako veselo, da pozabiš na bridkosti in neugodnosti?

Nevzdržno je hitela uharica, da se otme silnemu vrišču in kriku. Na vso moč je priletela na prag, zgrnila perotnice in se stisnila skoz žrelo v prostorno duplino, da si oddahne od dolge poti — in še zadnji hip je nekaj bušnilo ob luknjo in kričaje odletelo. — Odkar se je preselila v grapo, še ni slišala tolikega hrupa in šuma. Nenavaden dan je bil to, hujši nego onstran griča. — In danadan je morala zdaj čuti vso razigrano veselost bogate malodolske trgovke, pesmi, mlade in radostne, razborito zgovornost vinskih gor, hrup in hrušč od hrama do hrama. Prvikrat je slišala, kako je udaril strel ob pobočje in preletel od vznožja do vznožja — še drugi, tretji, četrti. — Brez potrebe je brkati Škratelj cele ure razbijal po praznem sodu, prav po nepotrebnem se je bahato širokoustil okoli oglov. Obotavlja se je umirila temna globel, ko je mrak zlezal v grapo in zaprl duplino — šele opolnoči je utihnil Škratelj.

Tedaj se je sunkoma pognala sova na prag. Ne: še je živela kotlina, še ni umolknil Škratelj v kleti. Zdajzdaj je nekje zavriskalo, zapelo, na rebro je brlelo okence, v hramu je zastokalo in počilo. Iz grape se je oglasil hudournik, onemoglo in trudno, ozračje je pritajeno zatrepetalo, v dolgih presledkih se je odzval preplašeni „čri-čri“: šele na noč si je opomogel od podnevnega bučanja in nemira. Pridušeni glasovi so priplavali z veje na vejo, neumljivo življenje je napolnilo prekrasno noč; tuptam je zaplapolala zvezda s poslednjimi močmi in zdrsula na neizmerni horizont.

„Uhu-ú! Tevjem —!“

Razširila je krila in bliskoma zdrčala nad brezdom — na hribu jo je oponašal paglavec in zavriskal strahu. Nekje v Malih dolih so se razbili poslednji zvoki daljne pesmi.

Zakaj ni bil vsak dan tako blagoslovljen in srečen? Ali menite, da je mnogo takih dni, ko čutite nepremagljivo željo po delu in utehi? Bože — koliko je ljudi, ki še svoj živ dan niso pozeleli, ubiti se od dela, da utešijo neskončno hrepenenje, ki prestavlja gore in presnavlja srce z mirno zavestjo: „Finis coronat opus —!“

Kje se je rodilo srce, ki je polno strasti in zlobe, da pokonča, kar so ustvarile pridne roke? da ugonobi, kogar je srečalo na ozki gazi? Da ne prežene teme s svetlobo — ne prerodi kamna v kruh?

Kakor je dan jasen — tako je delo krasno.

IV.

„Zakaj bi ne bili enkrat vsi ljudje enaki?“ se je vprašal Matevžičev Tinč, tisti, ki je imel tak obraz, kakor da je opolnoči srečal obešenca, zapotegnjen in spačen obraz, kakor so one popačene podobe v steklenih kroglih po vrtovih. Tako se je vprašal on, ki je bil pač edini slovenski protestant od mladih nog.

Sam ni znal, kje so se vzele prevratne misli. Nikdar jih ni odganjal — živel in trpel je le zato, da pokusi enkrat, kakšna je smrt, priborjena in pristradana.

„Jaz sem že tolikokrat mislila: če se bo še na onem svetu gospodi godilo toliko bolje ko zdaj nam, potem pa — skoro bi rekla, ni več pravičnosti.“

Odkod je vzela žena te misli? Nekdo jih je zasejal v uri, ko je srce razorana njiva, kjer v bratski ljubezni poraste pšenica in plevel. Gotovo ni bilo na veliki petek, ko je umrl Bog-človek; ni bilo v nedeljo zjutraj, ko nima nikjer obstanka zlobni duh, ker je svet poln posvečenega kadila. Sigurno se tedaj ni mogla roditi grešna misel, ker je povsod polno svečanih občutkov; ampak v brezdelju je nastala, kadar je duh poletel od domačega praga po širni zemlji in se je moral pomuditi pred svetlo palačo, sredi razkošnih dvoran, da vidi na drugi strani uborno kajžico domačo ...

To se je odigralo v vasi, ki ji še ne vem imena — nastalo bo, kadar bo dovolj grehov in hudobij. Vsako jutro je posijalo na vas solnce, vsak večer jo je pokopalo v mrak, ali nikdar se ni za las poboljšala, znabiti le še poslabšala. Ponekod je še najti pobožno dušo, a v tej vasi je iščete zaman podnevi z leščerbo. Kar jih je bilo, so pomrle zdavnaj, mladih se ne rodi več. Znabiti je še kje bajta, ki nosi v okencih spomin nedolžnosti, drobne rože — a kje?

To je vas, ki ji ni para v vsej domovini, od nekdanj sovraženi in zaničevani. A ne vprašajte me, kakšno je to selo, kakšno je njegovo ime, zaslužno in značilno, častno in plemenito — zakaj ni je stvari, ki bi ne nosila svojega priimka po pravici in resnici. — Bodite taki ali taki — gotovo se je tu drevje zaklelo, tako dolgo ne poginoti zdrave mladike in ne roditi sočnega sadu, dokler vaščani ne opustijo nesrečnega opravila in se ne vrnejo na pot svojih dedov. Žgejo namreč opeko in prodajajo za puhle groše zemljo, ki bi jih naj redila in živila. Pod slednjo zvezdo se spoštuje rodna gruda, vsepovsod, zjutraj in zvečer, le doma ne, kjer je je komaj toliko, da jo pokriješ z dlanjo in bi še bolj potrebovala ljubezni.

Matevžičev Tinč se je zamislil. Obilo ga je Bog kaznoval z otroki, da jih je bilo več ko gob po dežju.

„Babnica, nate je menda tudi pozabila smrt!“

„Dédej, molči, molči! Kaj mi zmerom to spomnaš? Zavenel si kakor borova hruška! Zmolil bi češčenomarijo in šel k Sv. Jerneju — meni se zdi, da hočeš dočakati svojega Abrahama.“

„Ne kolni Boga — hehehe! Dobro se ti godi na stare dni, mar ne? Še se ne boš posušila, gotovo ne!“

„Grešnik ti predrti, ki ne veruješ drugega ko Markovo klet in onégovo — Blažičevo pipo! Rajši bi pogledal najino beračijo.“

„No, no! No — seboj jo bova nesla, kolikor je je, pravzaprav le ti, ki si me zvlekla v to puščobo!“

„Od tebe pač ne pride pametna beseda, ni pa ne bo. Tvojih ni bilo nikoli prida in jih ne bo.“

Tinč je pomislil in jel preudarjati, zakaj je prišel v ta zavrženi kraj — pa ni mogel ugeniti. In za koga se je pehal po svetu? Da so mu vse raznesli otroci, ko so se razleteli na vse vetrove, da poizkusijo živeti, kjerkoli se jim ustavi noga. Odnokod in nekdanj je prišlo nenadoma tisto poddedovano, brezimno čuvstvo, ki jim je samo podalo popotno palico, da niso utegnili reči adijo! Pustili so ga z ženo vred, naj si izkuša sam nabrati zakladov.

Še nikdar ni Tinč občutil neke samote, kakor ravno oni večer najbolj in najbolj neveselo. Sam ni mogel umeti, čemu se je rodil, za koga je trpel na svetu — v poslednjem slučaju zase, če ne za druge. Ko bi bil znal to razbrati: nihče ni poleg njega užil dobrote, otroci ne očetovske ljubezni, ne žena prijetnosti in ne sosedje. Nekaj ga je pehnilo med te ljudi, kjer res ni blagoslova in sreče, naj imaš sto rok. In seboj itak ne odnese fige, niti beliča in krpe. Dali mu bodo srajco, še tisto brez gumbov, skoz nogavico mu bo gledal palec, zeblo ga bo — huš! — Popraskal se je nehoté za ušesom in opazil, kako se je nagloma vlegla od zakajenega stropa do golih tal tema, v kateri je izginila vsaka stvar, tudi koča, kakor v valovih. Zazdelo se mu je, da komaj diha, ko ni svetlobe. Stopil je k ognjišču in se oddahnil, tja na prag je stopil in pogledal: kam je izginila vas? Komaj brli tupatam dvoje, troje oči, nejasnih in neznatnih. Kakor da je to ona noč, ko je duh božji plaval nad vodami. Niti ena luč ne more zagoreti na nebu, ogljenočrnem in neprodirnem.

V peči se je skrival plamen in si ni upal oblizniti ognjišča.

V daljavi je Tinč opazil čez vas širok, moten sij, zmerom enak. To je bilo mesto, pogubno in nevarno, čeprav majhno in nizko.

Vse drugo je potonilo v temnem morju. Tamle je zaplapolalo okence — gotovo se je ločila dušica, drobna in dozda še neopažena; Tinč je videl, kako se je poslovila, a le Tinč in bržkone noben drug človek, ker pač nobeden ne stoji ta čas na pragu in se ne ozira čez vas. Več pa tudi on ni mogel razložiti, ker res ni bilo videti šumnega vrvenja nikjer.

Ali v resnici vas ni bila mirna. Tam je gorela luč, okrog mize so sedeli ljudje in počenjali bogve kaj.

Radostno sem pozdravil one zlate oči, ki so varno priplavale preko zanemarjenih jesenskih trat.

Ozračje se je napolnilo z rezkim smradom, prav tja do poslednje koče, ki je v resnici ni bilo, kamor ni dospel ta čudni vonj, po vseh blatnih potih in stezah, po cestah in še po tistih jamah, koder se je kopala zemlja in prodajala za proklete groše, ki se jih ni držal blagoslov nikoli. Zrak je bil prenasičen, moreč in dušec, kakor da so zlodeju nekje zapalili dolge parklje, ker je v selo prinesel nepopisno zlo. Ali vaščani so že bili vajeni vsega. Sedeli so v svetli sobi okoli razsežnih miz in pili peklensko vodko, ki redi in debeli nosove in lepo zakroži zasinela lica. Modra perúnika ni tako plava nego ti vaški nosovi in obrazi; še solnce se nad selom ne sveti tako dobrodušno in prijazno.

Kamor se je vselilo zlo, ga ne zmanjka izlepa.

Nikomur se ni mudilo domov: pri jasni luči je pač prijetneje nego v temni koči, ki še nikoli ni čula ljubeznive besede in ni videla blagostanja.

Nikomur se ni mudilo na blatno cesto, na pošteno delo — makari na pravično spanje. Vprašajte tega ali onega, koliko je ura, in gotovo vam ne zna odgovoriti. A če ga povprašate, koliko stopinj je od njegove bajte do ponosnega Marka, se vam krvavo pridusi, da jih je petsto, če pa se mu posebno mudi, komaj tristopetdeset — to je pa že rekord, ki ga doseže le tedaj, ko se mu zdi, da žep preglasno cvenglja, v soboto zvečer! In edino pristna vodka dozori v Markovi kleti, pa bodi danes ali jutri, lani ali prihodnjo zimo; zato pa tudi zasluži vsa lepa imena, ki jo je nanje krstila pogubljena vas. Doma pa letajo otročaji polnagi in kolnejo, mesto da bi se pomolili Bogu.

„Priatelj, poglej, tu leži bogastvo vrhu zemlje — samo vzeti ga je treba! Vidiš!“

Tako mi je dejal neki večer Tone, ki je sam iskal, kje bi našel tako bogastvo in ga vzel. Sam je iskal po svetu pokoja in tolažbe, in je za dolgo

ni mogel najti, naj je šel na visoko goro ali stopil k črnemu morju in mu rekel:

„O Adrija, o Adrija, devojka večnomlada in nedosežna, nepokojna in neutešna — daj, pokaži mi svoje zlate ribe, svoje vile - Nerejide in vse svoje skrivnosti, da jih pregledam in vidim, ali je med njimi ono srce, ki me je rodilo. Daj, izroči mi svoje zlate ključe, da otvorim ono carstvo, v katerem biva moja mati, ki je umrla skoro, preden je dala meni življenje. Umrla je in z njo vred njena ljubezen, ki je nisem okusil nikoli. Umrla mi je njena nepoznana ljubezen in z njo vred moja vera, ki je ne morem najti nikjer. Ne morem je najti in z njo vred ne miru in pokoja. Zakaj gotovo ne more nihče tako sladko povedati, kako je nad svetlimi zvezdami, nad solncem in luno, nego mati, dobra in ljubeča.“

O Adrija, povej, če jo skrivaš ti med svojimi zakladi, če skrivaš ti mojo srečo in moje veselje. Povej, če najdem tu svoje življenje in svojo ljubezen! Po vsem svetu sem jo iskal, podnevi in ponoči, ob zori in v mraku — pa je ni nikjer, da bi mi dala moč in zavest, in nezmagljivo voljo in odločnost.

Čarno morje — vidim! Ti samo si me rodilo, nepokojno in neugnano — zato sem tudi jaz nemiren in nestalen kakor ti. Ti si me oživilo, obudilo k življenju — ti si kakor moje srce, burno in viharo. V tebi sem našel sebe — v tebi sem našel, kar sem pozelel, o čemer sem sanjal vse dolge noči, ko mi ni svetila ljubezen dobre matere.

K tebi sem prišel — in zdaj se vračam tja, kjer sem se ločil, poiskat spoznanje, ono zdravilo, ki bo učinilo, da moje mlade moči ne bodo ginile neplodne in nekoristne.“

Tako se je povrnil in se poprijel dela z zupanjem in prepričanjem. Ali čudo! Zopet je nastala v srcu komaj občutena praznota in ga je vlekla, da jo napolni in izpolni.

Ne vem, ali je že našel pokoj — zato je treba ljubezni skrbne matere in njene žive vere, ki pretvarja celo kamen v blagoslovljen kruh.

Čarno morje — zaslužjena vas! V njej se še ni porodila mati, ki bo pojmovala vzvišenost svojega blagega imena in povedala malemu otroku z ljubečimi besedami, da je ves svet čudo božje, od začetka pa do konca, ki si ga mora priboriti s trpljenjem in vdanostjo. Dokler se tu ne rodi mati, ki bi mogla na trdo grudo potočiti eno solzo, eno pravično solzo domovinske ljubezni, dotlej ne bo vas imela blagoslovnega imena. Dozda še ni bilo take žene, ki bi znala svojemu zarodu vcepiti kal poštenega dela, iz katerega se bo vzdignil naš dom slaven in čestit.

In meni se zdi, da še ni blizu tisti čas.

Na vasi se je zaklelo drevje, da tako ne bo zorelo na njem nič prida, dokler ne izginejo na selu vse jame in ne poteče iz Markove kleti čista studenčnica, ki bo napajala najdaljnjo njivico. Samoobsebi se bo posušilo blato, ki so ga napravila kola onih tujcev, katerih je polna sleherna steza.

Brez skrbi in ovire poje burja okrog golih, nezaslonjenih oglov in po pustem strnišču, ki pogreša pridnih rok in urnih nog. — Pri moji veri! toliko beraštva še nisem videl kakor v tej usodni vasi, kjer „leži bogastvo vrhu zemlje“. Ni prijazne besede in odkritega pogleda, staroslovenske gostoljubnosti in neumornega dela — že na svet je prišla z vsakomer kletev, a v grob noče in ne utihne opolnoči in opoldne.

Sova, simbol noči in teme, nezavednosti in nevednosti.

Odkod je sicer vzel Tinč prevratno modrost, če ne iz nevednosti in neznanja? Verjamete?

Čemu te sicer slikajo poleg podobe znanosti, vede in umetnosti? Da pričaš, kako je um krasen in nedosežen, da ne miruje ponoči in podnevi, ampak neumorno prodira do zadnjega atoma in poleti do najskrajnejšega planeta, da le uteši neugnano slo, ki hoče razmotriti čuda vesoljnega stvarstva. Pričaš, kam so dospele pridne roke, ki so pokladale kamenček h kamenčku in ustvarile veličasten dom sebi in božanstvu.

Zatisnila si eno oko, da tem pazneje čuješ in bdiš z drugim in izkušaš prodreti vse, kar je zavito v mrak in še neodkrito človeškemu očesu.

Slika brezkrayne noči — zopet slika neupogljive duševne sile, ki pretvarja svet v blagostanju in sreči.

„Tone, a zakaj ti nimaš nikoli miru? Da greš za čas iz domačega kraja, pa se zopet vrneš, bošček, in pogledaš, ali še ni prerasel mah znanega praga in ozke steze, ki vodi tja, kjer rasto križi iz mrtvih grobelj.“

„Priatelj, povej mi prej rajši, kako je tistemu, ki ga ljubi mati — jaz nisem nikoli poznal tega občutka.“

„A jaz ti tega ne morem kar nakratko razodeti, ker ne vem, česa ti manjka.“

„Pa poslušaj! Z mojimi leti je zraslo ne vem koliko naravnih moči, in kadar se zavem, jih čutim.“

„A kako se zaveš? In kdaj?“

„Ravno to! Zavem se po kakem zunanem vplivu. — Sicer pa ta izraz ni pravi: „zavem se“ — kakor da sem drugače v nezavesti! Vendar — vidim, na primer, kako nekdo dela in koplje bolj

navdušeno, kakor da koplje grob. Pa pomislim, če delam tudi jaz. Da, delam, ali ne s tistim prepričanjem, ki pravi, da pod motiko ne bo grob, ampak brazda, kjer bo ktilo seme. Tega prepričanja mi manjka, ki govori, da oni delavec ni sam, in da ne dela le zase. Meni je od zibelke sem manjkalo občutka, da je še neko ljubeče bitje, ki je njegova kri gorka kakor moja. V taki zavesti bi bile morale zrasti moje moči in morale čuti, da jih nekdo ljubi in goji. In gotovo bi bil jaz tisto ljubezen vračal in moje moči bi imele zdaj oporo; jaz bi prenesel tisto čuvstvo tudi na druge ljudi, tudi na grudo, ki je zakrila mojo mater. Tako bi se bila iz materine ljubezni rodila bratska in domovinska, in jaz bi bil prepričan, da na svetu ne smem biti sam; da ne delam le zase, ampak tudi za koga drugega, ki je navezan name po božji volji. Ali čutiš to?“

„Moja ljubezen se je razvila z menoj vred.“

„Da. In ti delaš v zavesti, da morajo sad tvojega dela uživati tudi oni, ki so te vzgojili kakor svoje oko? Ha — to je tista blažena resnica, ki blagoslavlja trud in napor.“

„Tista, ki plemeniti duha in vodi telo v naravnih mejah: da uživanje ni namen življenja.“

„Vem, kaj hočeš reči: to je delo! Meniš, da moje delo ni pošteno in nesebično? Dokler ne pride ono, kar mi vzbuja pomisleke in mi rodi nezaupnost! — Poglej! Jaz sem zrastel kakor trs v puščavi! Kaj mi je mogel dati oče? Rad ga imam, ker me je redil — ali on mi ni mogel dati zaupanja in ljubezni. Moški! On dela, ker ima svoje prepričanje, ali nikomur ga ne zna podeliti tako, kakor to stori mati, ki čuti in vidi, da imaš ti njeno kri. Znabiti tudi ti ne moreš čutiti, kaj hočem povedati, ker sem jaz moški. — In kaj mi pomaga, če si predstavljam, kakšna je morala biti moja mati? Obraz — usta, lica, nos ravnotako vpognjen — to ni nič, ker je le nekaj mrtvega, ki ne more razburiti in ogreti moje notranjosti.“

Pač mu je manjkalo idealne moči in sile, ki podeli delu pravi pomen, ker je hkrati pogoj, iz katerega more vstati ona volja, ki te vzbudi opolnoči, da vstaneš in greš na polje orat in sejat.

V.

Čemu sem vas vodil po neizmernem kaosu človeške duše? Ne zamerite! Vsaka stvar ima svoj pomen in namen, ker se je vse rodilo iz enega principa.

Človek sam je nastal iz takega početka in njegove duše ne razglobi njegov sosed, ki se komaj vidno loči od njega.

Zgodilo se je popotniku, da se je utrnila in zdrsela na brezkončni nebosklon poslednja zvezda, ki mu je kazala pot tja, kjer se je rodilo rešenje vsemu človeštvu. Pogledal je naprej in nazaj in je v hipu pozabil, od katere strani je prišel in kam gre. Stegnil je roko na levo in desno — nikjer ni otipal ceste, ki bi mu pokazala smer; niti lastnih stopinj ni več otipal. Sedel je na tla in čakal, kdaj se dvigne tema in se pokaže rešilna pot. A ni videl, da je bila pot prav tik njega, pa ni posegel dovolj daleč, da bi jo bil odkril.

Pravzaprav se je tako godilo njegovemu duhu, ki je sredi dela nenadoma izgrešil vodilno nit in ni mogel razločiti, kje je začel snovati in kje bo nehal; sredi opravila je pozabil na svojo nalogo. Ni se mogel spomniti, odkod je poteklo njegovo življenje in v katero smer se je obrnilo.

Kdo more spoznati vse skrivnostne poti človekove duše in milijonov ljudi, ki trpe in blodijo v vseh časih in krajih? In sami so krivi, da ne morejo doseči dobrih uspehov. Ko bi ne bilo Tinčevih revolucionarnih nazorov! Kaj, če bi bili sami Hlačniki? Ali pa sami Železnikarji? Bog ne daj! tedaj bi se menda res začelo solnce sukati okoli zemlje in ljudje bi se prevzeli veselja.

Da bi bile same take duše, kakor je Pekšak, ki vidi povsod voljo božjo, kako mu je zapisala z nevidnimi črkami vso nalogo: naj jo izvrši po svoji volji in razsodnosti.

Malo je prijateljstva in ljubezni.

Da bi hotelo na svetu zakraljevati blagostanje in bratoljubje, bi ne smelo biti nikjer doline in

ravnine in nobenega griča, sicer bi poslednji rekel, zakaj bi on ne šel v dolino in dolina gor.

Tako bi bilo.

Noben človek bi torej ne bil više, drugi pedenji niže. Povsod bi bila enaka ravan in vsi bi živeli kakor lilije na polju. Če ima okrog kje začetek in konec in ona ravnina meje, tedaj bi stal sredi poljane svetel križ in vsi ljudje bi ga zrlili z isto nesebično ljubeznijo.

A tako ni nikjer ljubezni, nikjer zaupanja in vere, ki bi prinesla delo in z njim srečo.

Zato sem vas povedel po nepreglednem labirintu teme in noči, greha in zmote, strasti in nevednosti, prirojene ali prigojene. In nikoli nisem rekel, da se grešnik ne more kdaj pokesati, ne razsodni ne poučiti.

Duša se je nahodila in srce se je umirilo.

Izgnila je peklenska tema, ki se je iz nje izcimilo vse zlo, da ugonablja človeštvo. — Sova je poletela iznad razsvetljenega sela in zameglile so se ji oči v čudni svetlobi, kakršne še ni videla — z vso silo se je zaletela v zid Železnikarjeve hiše, odletela daleč nazaj in obležala na tleh. Tisti hip je umrl mali Miheljaček, ki mu ni bilo usojeno okusiti življenja.

Enkrat samkrat se je v temi rodilo rešenje — ko so se v daljnem Orientu dvignili trije križi.

Ali kdaj ne bo več solz?

Ali je že prišlo na svet dobro?

Iz vere in ljubezni je vstalo zaupanje in odločnost, volja in delo, ki bo rešilo življenje.

Delo — v njem utone vsaka strast, vsak greh.



BOLGARSKI CAR NA OBISKU NA DUNAJU.

Cesar Franc Jožef I. in bolgarski car Ferdinand se peljeta s kolodvora.